

SKOLŲ IŠIEŠKOJIMAS IŠ BANKRUTUOJANČIOS INDIVIDUALIOS (PERSONALINĖS) ĮMONĖS IR JOS SAVININKO

Dr. Vigintas Višinskis

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedra
Ateities g. 20, LT–08303, Vilnius
Telefonas 271 45 93
Elektroninis paštas vvisinskis@vtr.lt

Pateikta 2004 m. lapkričio 27 d.

Parengta spausdinti 2005 m. rugsėjo 14 d.

Pagrindinės sąvokos: vykdymo procesas, bankroto procesas, individualios įmonės.

S a n t r a u k a

Teismo sprendimų sėkmingas vykdymas rodo bendrą visos pažeistų teisių gynimo sistemos lygį. Sėkmingas vykdomųjų bylų priteistų pinigų išieškojimas labai svarbus ne tik atskleidžiant visos teisingumo sistemos efektyvumą, bet ir valstybės ekonominio funkcionavimo sistemai.

Bankroto procesas – normalus rinkos ekonomikos reiškinys, skatinantis ekonominių santykių gyvybiškumą. Kiekvienas sąžiningas verslininkas, aštrios konkurencijos sąlygomis tapęs nemokiu skolininku, turi teisę tikėtis, kad skolos našta neslėgs jo visą gyvenimą ir po bankroto procedūros jis vėl galės aktyviai dalyvauti ekonominiame gyvenime.

Vykdymo proceso ir bankroto proceso galutinis tikslas yra panašus: atsiskaityti su kreditoriais. Tačiau abu procesai turi savo ypatumų. Todėl šių procesų teisinis reglamentavimas yra skirtingas.

Individualios (personalinės) įmonės materialinės atsakomybės teisinis reglamentavimas turi ypatumų, išskiriančių ją iš kitų juridinių asmenų. Individuali įmonė yra neribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo. Jeigu prievolėms įvykdyti neužtenka įmonės turto, už jos prievoles atsako įmonės savininkas. Individualiai (personalinei) įmonei iškėlus bankroto bylą, materialinės atsakomybės subjektu, be pačios įmonės, tampa ir jos savininkas. Be to, įmonės savininkas, kaip fizinis asmuo, yra ir materialinės atsakomybės subjektas pagal savo asmenines prievoles. Todėl susidaro teisinė situacija, kai tas pats subjektas atsako už individualios (personalinės) įmonės ir savo asmenines prievoles. Toks atsakomybės pobūdis savaime nekelia teisinių problemų. Tačiau esant skirtingam skolų išieškojimo pagal bankroto procedūrą ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse (toliau – CPK) reglamentuotą vykdymo procesą teisiniam reglamentavimui susidaro šias procedūras reglamentuojančių normų kolizija. Dėl teisinio reguliavimo spragų šias kolizijas spręsti nėra paprasta.

Straipsnyje nagrinėjamos skolų išieškojimo iš bankrutuojančios individualios (personalinės) įmonės ir jos savininko problemos, CPK vykdymo proceso ir įmonių bankroto įstatymo santykis. Daroma išvada, kad būtina keisti įmonių bankroto įstatymo nuostatas, prieštaraujančias bankrutuojančios individualios (personalinės) įmonės savininko kreditorių įtraukimui į įmonės bankroto procedūrą. Atitinkamai siūloma keisti minėtame įstatyme nustatytą kreditorių reikalavimų tenkinimo eilę.

Baigus individualios (personalinės) įmonės bankroto procesą, įmonės kreditorių teisė reikalauti grąžinti skolas baigiasi. Tačiau bankrutavusios įmonės savininko kreditoriai, dalyvavę bankroto procese, gali tęsti skolų išieškojimą pagal vykdomuosius dokumentus iš bankrutavusios įmonės savininko CPK vykdymo proceso nustatyta tvarka.

Ižanga

Nėra tikslios statistikos, kokią dalį vykdomųjų bylų sudaro vykdomosios bylos dėl pinigų išieškojimo iš skolininkų. Kai kurie šaltiniai pateikia duomenis, kad tokios bylos sudaro 98 proc. visų pateikiamų priverstiniam vykdymui vykdomųjų dokumentų. Neabejotina, kad vykdomosios bylos dėl pinigų išieškojimo sudaro absoliučią daugumą visų vykdomųjų bylų. Mūsų valstybėje, kaip ir kitose rinkos ekonomikos valstybėse, vienas iš pagrindinių ekonomikos variklių yra pažangi kreditavimo sistema. Jeigu neveiks efektyvi skolų išieškojimo sistema, taip pat ir išieškant teismo priteistas sumas, padidės kreditorių rizika. Padidėjus kreditorių rizikai atgauti suteiktas paskolas brangtų patys kreditai. Tai neišvengiamai atsilieptų bendrai ekonominei valstybės padėčiai. Negalima nepastebėti, kad kiekvienas ekonominio gyvenimo dalyvis kartu yra vieno skolininkas ir kito kreditorius. Todėl nevykdant teismo sprendimų dėl pinigų išieškojimo gali būti sugriauta finansavimo sistema. Pagaliau materialinės teisės – pirmiausia civilinius teisinius santykius, tokius kaip nuosavybės teisė, reglamentuojančių įstatymų, vertybinių popierių, akcinių bendrovių ir kt., pakeitimai lemia būtinumą sukurti tokią sprendimų vykdymo sistemą, kuri kilus konfliktui galėtų priversti skolininką įvykdyti prievolės.

Kita svarbi priežastis, dėl kurios būtina sukurti veiksmingą teismo sprendimų vykdymo sistemą, yra ta, kad valstybei nepajėgiant priverstinai įvykdyti teismo sprendimų nukentėję asmenys ieško kitų būdų apginti savo pažeistas teises. Neretai pagalbos kreipiamasi į kriminalines struktūras. Panaši padėtis Lietuvoje buvo susiklosčiusi apie 1991–1993 m., kai atkūrus nepriklausomybę laikinai susilpnėjo teisėsaugos institucijos. Tada dėl skolininkų nemokamų skolų išieškojimo kreditoriai kreipdavosi į nusikaltėlių autoritetus ir jų padedami bandydavo spręsti problemas. Taip buvo smukdomas piliečių patikėjimas teisėsaugos institucijomis ir daroma didžiulė žala valstybei.

Dėl šių priežasčių labai svarbu sėkmingai vykdyti teismo sprendimą dėl pinigų išieškojimo.

Bankroto procesas – normalus rinkos ekonomikos reiškinys, skatinantis ekonominių santykių gyvybiškumą. Kiekvienas sąžiningas verslininkas, didžiulės konkurencijos sąlygomis tapęs nemokiu skolininku, turi teisę tikėtis, kad skolos našta neslėgs jo visą gyvenimą ir po bankroto procedūros jis vėl galės būti aktyviu ekonominių santykių dalyviu.

Vykdymo proceso ir bankroto proceso galutinis tikslas yra panašus – atsiskaityti su kreditoriais. Tačiau abu procesai turi savo ypatumų. Todėl šių procesų teisinis reglamentavimas yra skirtingas.

Vykdymo procesas ir bankroto procesas išieškant skolas iš bankrutuojančios individualios (personalinės) įmonės savininko gali vykti vienu metu. Todėl gali susidaryti šias procedūras reglamentuojančių teisės normų kolizijos.

Straipsnio autoriui nepavyko rasti jokių šiuos klausimus Lietuvoje nagrinėjančių kitų autorių darbų. Tai paskatino panagrinėti kai kurias problemas, kylančias taikant įmonių bankroto įstatymą (toliau – ĮB) [1] ir CPK [2] vykdymo proceso normas.

1. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) [3] 2. 50 straipsnis nustato juridinių asmenų atsakomybę pagal savo prievolės. Juridinis asmuo atsako pagal savo prievolės jam nuosavybės ar patikėjimo teise priklausančiu turtu. Pagal šio straipsnio 4 dalį juridiniai asmenys skirstomi į ribotos ir neribotos civilinės atsakomybės asmenis. Jeigu prievolėms įvykdyti neužtenka neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens turto, už jo prievolės atsako juridinio asmens dalyvis. Neribotos civilinės atsakomybės juridiniai asmenys yra individuali (personalinė) įmonė ir ūkinė bendrija.

Individuali (personalinė) įmonė, kaip jos savininko turtas, gali būti turtas, iš kurio prievarta išieškomos įmonės savininko skolos. Išieškojimo iš individualios (personalinės) įmonės ir ūkinės bendrijos procesinius ypatumus nustato CPK 672, 673 straipsniai. Ir atvirkščiai, iš įmonės savininko turto gali būti išieškomos įmonės skolos. Nėra teisinių problemų, kai pagal vykdymo proceso normas išieškojimas vyksta iš skolininko – individualios (personalinės) įmonės arba iš jos savininko.

Tačiau kyla didelė problema, kai vykdant išieškojimą iš fizinio asmens, individualios (personalinės) įmonės savininko, bankroto byla iškeliamą individualiai (personalinei) įmonei.

Individuali (personalinė) įmonė ir jos savininkas yra savarankiški civilinių teisinių santykių subjektai. Jų turtas atskirtas. Pagal Individualių įmonių įstatymo 8 straipsnį turtas individualiai įmonei priklauso nuosavybės teise [4]. Individualios įmonės turtas yra individualios įmonės nuosavybės perduotas individualios įmonės savininkui asmeninės nuosavybės teise priklausęs turtas, taip pat turtas, įgytas individualios įmonės vardu.

Vykdymo procese įvirtintas principas, kad išieškojimas vykdomas iš skolininko turto. Skolininko sampratą nustato CPK 642 straipsnis: skolininkas yra asmuo, privalantis atlikti vykdomajame dokumente nurodytus veiksmus arba susilaikyti nuo vykdomajame dokumente nurodytų veiksmų. CPK 648 straipsnis, reglamentuojantis vykdomojo dokumento turinį, nustato, kad vykdomajame rašte, be

kitų duomenų, turi būti nurodoma visas skolininko pavadinimas ir adresas, asmens kodas, juridinio asmens registravimo kodas, bankų rekvizitai. Todėl antstolis, vykdydamas išieškojimą pagal nurodytų normų reikalavimus, gali areštuoti tik asmens, kuris nurodytas skolininku vykdomajame dokumente, turtą. Be vykdomojo dokumento atlikti vykdymo veiksmus draudžiama (CPK 586 str. 2 d.).

Atliekant priverstinius skolos išieškojimo iš fizinio asmens – individualios (personalinės) įmonės savininko veiksmus areštuojamas skolininko turtas. Vėliau antstolis, atlikdamas vykdymo veiksmus, turi tą turtą paimti, realizuoti ir pinigus išmokėti išieškotojui. Analogiška tvarka skola išieškoma iš skolininko – individualios (personalinės) įmonės.

Jeigu pradėjus priverstinio vykdymo veiksmus iš individualios (personalinės) įmonės savininko ir areštavus jo turtą pateikiamas pareiškimas dėl bankroto bylos iškėlimo individualiai (personalinei) įmonei, to paties turto atžvilgiu pradedamos taikyti ĮBĮ nuostatos. Kaip minėta, pagal CK normas, jeigu prievolėms įvykdyti neužtenka neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens turto, už jo prievolės atsako juridinio asmens dalyvis. Todėl pagal ĮBĮ 9 straipsnio 2 dalies 5 punktą teismas gali savo arba suinteresuoto asmens iniciatyva taikyti laikinąsias apsaugos priemones CPK nustatyta tvarka, galiosiančias iki nutarties iškelti bankroto bylą arba atsisakyti ją kelti įsiteisėjimo. Teisminėje praktikoje pateikus pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo, taikomos laikinosios apsaugos priemonės ir areštuojamas visas turtas, iš kurio gali būti patenkinti kreditorių reikalavimai. Toks turtas, be abejojimo, yra ir individualios įmonės savininko turtas, nes įmonės savininkas, kaip juridinio asmens dalyvis, atsako už įmonės skolas savo asmeniniu turtu. Todėl tuo pačiu metu tas pats turtas areštuojamas bankroto byloje ir vykdymo procese.

Susidaro situacija, kai iš to paties asmens turto vienu metu skola išieškoma pagal skirtingas procedūras: pagal Įmonių bankroto įstatymą ir CPK vykdymo procesą.

2. Pagal CPK pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo priėmimas teisme neturi įtakos vykdymo proceso eigai. Tačiau pagal ĮBĮ 9 straipsnio 3 dalį, teismui priėmus pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo, jeigu dėl įmonės buvo priimti teismų ir kitų institucijų sprendimai ir pagal juos išduoti vykdomieji dokumentai, įmonės turtas (lėšos), remiantis šiais vykdomaisiais dokumentais, gali būti areštuojamas, tačiau šio turto realizavimas ir (ar) išieškojimas sustabdomas. Jeigu teismas atsisako iškelti įmonei bankroto bylą, išieškojimas ir turto realizavimas atnaujinamas, taikytos laikinosios apsaugos priemonės panaikinamos.

Ši įstatymo nuostata svarbi tuo, kad išieškojimas sustabdomas teismui priėmus pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo. Ieškinio pareiškimo priėmimo klausimą teismas išsprendžia priimdamas rezoliuciją. Šis procesinis veiksmas laikomas civilinės bylos iškėlimu (CPK 137 str. 1 d.). Panašus teisinis reguliavimas yra ir kitose valstybėse. Pavyzdžiui, pagal JAV Bankroto kodekso 362 straipsnį, padavus pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo, skolų išieškojimas (galimos nedidelės išimties) iš bankrutuojančios įmonės automatiškai sustabdomas [5, p. 85–90].

Galiojantys įstatymai nenustato mechanizmo, kaip antstoliui turi būti pranešama apie ieškinio pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo priėmimą teisme. Tai kelia didelių praktinių problemų. Jeigu antstoliui tampa žinoma tokia informacija, jis pats turėtų paklausti atitinkamą teismą. Tokią informaciją turėtų taip pat pateikti skolininkas ir išieškotojai.

Kitose valstybėse apie paduotą pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo paskelbiama viešai. Tai leidžia visiems suinteresuotiems asmenims ginti savo teises bankroto byloje. Pavyzdžiui, pagal Anglijos įstatymus pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo tekstas turi būti paskelbtas Londono laikraštyje (*London Gazette*) [6, p. 105].

Minėtoje ĮBĮ 9 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad „turtas gali būti areštuojamas, tačiau šio turto realizavimas ir (ar) išieškojimas sustabdomas“. Teisiškai šios sąvokos nėra visiškai aiškios. Akivaizdu, kad teismui priėmus pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo turėtų būti sustabdomas turto realizavimas. Pagal CPK tai gali būti turto pardavimas iš varžytynių per įmones, kurios verčiasi turto prekyba ar perdirbimu (CPK 691 str. 1 d., 696 str.), vertybinių popierių pardavimas Vertybinių popierių biržoje (CPK 728 str.), turto perdavimas išieškotojui (CPK 701, 702 str.). Tačiau neaišku, kaip turi būti traktuojama ĮBĮ nurodyta sąvoka „išieškojimas sustabdomas“.

Išieškojimas plačiąja prasme gali būti suprantamas kaip viso priverstinio išieškojimo proceso, taip pat ir turto realizavimo, sustabdymas. ĮBĮ 9 straipsnio tikslas – išsaugoti bankrutuojančios įmonės turtą, kad vėliau būtų galima jį realizuoti ir kuo geriau patenkinti kreditorių reikalavimus. Todėl aiškinant įstatymą sistemiškai išeity, kad turi būti sustabdyti visi vykdomosios bylos procesiniai veiksmai, išskyrus turto areštą. Pažymėtina, kad sunku tikėtis, jog antstolis tokiu atveju areštuos turtą, nes iškėlus skolininkui bankroto bylą antstolis negali tęsti išieškojimo ir atitinkamai gauti atlyginimo už atliktus vykdymo veiksmus. Sustabdžius vykdymo procesą gali būti padaryta žala. Pavyzdžiui, jeigu

skolininko turtas parduotas iš varžytinių ir iki varžytinių akto patvirtinimo momento (CPK 725 str.) teismas priima pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo, teismas turėtų atsisakyti tvirtinti turto pardavimo iš varžytinių aktą. Tokiu atveju žala gali būti padaryta turtą nupirkusiam asmeniui. Mūsų nuomone, dėl bankroto proceso neturėtų būti sustabdomas turto pardavimas iš varžytinių. Turėtų būti sustabdomas tik pinigų išmokėjimas išieškotojui, nes turtas iš esmės tokia pačia tvarka turės būti parduotas ir bankroto procese.

CPK nustato vykdymo procesui nuo bankroto bylos iškėlimo momento, o ne nuo pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo priėmimo momento teisinės pasekmes. Pagal CPK 626 straipsnio 1 dalies 3 punktą antstolis privalo sustabdyti vykdomąją bylą iškėlus skolininkui bankroto bylą, išskyrus neturtinio pobūdžio bylas. Tokiu atveju vykdomasis dokumentas persiunčiamas bankroto bylą iškėlusiam teismui. Teismo nutartis dėl bankroto bylos iškėlimo teisinę galią įgyja nuo įsiteisėjimo momento. Pagal ĮBĮ 10 straipsnio 4 dalies 4 punktą teismas arba teisėjas, priėmęs nutartį iškelti bankroto bylą, privalo apie tai pranešti antstolių kontoroms, kurioms yra pateikti vykdomieji dokumentai dėl išieškojimo iš šios įmonės arba dėl jos turto arešto. Tačiau toks pranešimas jokių teisinių pasekmių nesukelia, nes nėra įrodymas, kad nutartis įsiteisėjo.

Įrodymu, ar nutartis dėl bankroto bylos iškėlimo įsiteisėjo, gali būti teismo nutarties nuorašas su žyma apie įsiteisėjimą, administratoriaus skelbimas „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“.

ĮBĮ 18 straipsnio 1 dalis nustato, kad antstolis ne vėliau kaip per 15 dienų nuo teismo nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo dienos perduoda bankroto bylą nagrinėjančiam teismui įmonės turto, kuris iki įmonės bankroto bylos iškėlimo buvo areštuotas siekiant užtikrinti teismų ir kitų institucijų sprendimų vykdymą, bet neparduotas, arešto bei vykdomuosius dokumentus dėl išieškojimo iš šios įmonės ir praneša apie tai turto saugotojui bei ieškovui. Antstolių kontoros nepatenkinti kreditoriaus reikalavimai įmonei yra tenkinami šio įstatymo nustatyta tvarka. Antstoliui persiuntus arešto bei vykdomuosius dokumentus bankroto bylą nagrinėjančiam teismui, jo, kaip antstolio, funkcijos baigiasi. Kyla klausimas, kokių veiksmų antstolis turi imtis dėl jo vykdomojoje byloje saugomo turto. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2001 m. gruodžio 21 d. nutarimo Nr. 33 11 punkte [7, p. 296] teismams išaiškinta, kad jeigu bankroto byla iškeliamą įmonei, kurios turtas neatskirtas nuo įmonininko ar jos narių turto, teismo paskirtam bankrutuojančios įmonės administratoriui turtas natūraliai nėra perduodamas. Pagal minėto ĮBĮ straipsnio 3 dalį turto saugotojas iki turto arešto panaikinimo turi visas su šio turto apsauga susijusias teises ir pareigas. Tačiau jeigu antstolis vykdomojoje byloje saugo turtą, jis tai daro atlikdamas savo funkcijas. Persiuntus vykdomąjį dokumentą ir taip užbaigus vykdomąją bylą antstolio funkcijos toje byloje baigiasi. Tolesnis turto saugojimas galimas tik sutarties pagrindu. Todėl nesant teisinės galimybės saugomą turtą perduoti administratoriui ir šiam nesudarius su antstoliu turto saugojimo sutarties, toliau saugoti turtą antstolis neturi teisinio pagrindo.

Minėtos CPK ir ĮBĮ normos reglamentuoja procesinius ir materialinės teisės klausimus bankroto procese. Tačiau šios normos nesprenžia anksčiau iškeltos vykdymo proceso ir bankroto proceso subjekto problemos. Pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo padavimas teismui niekaip nekeičia personalinės (individualios) įmonės savininko, kaip skolininko vykdymo procese, teisinio statuso. Antstolis, laikydamasis savo, kaip fizinio asmens, prievolių, išieškojimą vykdo iš tokios įmonės savininko pagal CPK vykdymo proceso normas. Pažymėtina, kad ĮBĮ kalba apie įmonės, dėl kurios buvo priimti teismų ir kitų institucijų sprendimai ir pagal juos išduoti vykdomieji dokumentai, turtą. CPK nurodo, kad antstolis privalo sustabdyti vykdomąją bylą iškėlus *skolininkui* bankroto bylą. Kadangi galiojantys įstatymai nenumato fizinių asmenų bankroto procedūros, vykdymo procese skolininku, kuriam iškelta bankroto byla, gali būti tik įmonė. Taigi, jei vykdymo procese skolininkas yra individualios (personalinės) įmonės savininkas, antstolis neturi teisės stabdyti vykdomosios bylos ir privalo tęsti išieškojimą. CPK nesuteikia teisės antstoliui užbaigti vykdomosios bylos, jeigu individualios (personalinės) įmonės savininko turtas areštuotas bankroto byloje. Antstolis taip pat neturi teisinio pagrindo tokioje vykdomojoje byloje sustabdyti areštuoto turto realizavimo, išieškotų pinigų išmokėjimo išieškotojui ar perduoti areštuotą turtą bankroto administratoriui. Tai akivaizdi teisės spraga.

3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2001 m. gruodžio 21 d. nutarime Nr. 33 15 p. [7, p. 301] nurodyta, kad kai bankroto byla iškeliamą individualiai (personalinei) įmonei, kurios turtas pagal Įmonių įstatymo 7 straipsnį yra neatskirtas nuo įmonininko turto, visi kreditoriai savo finansinius reikalavimus turi pareikšti Įmonių bankroto įstatymo nustatyta tvarka, nesvarbu, su kuo – įmone ar jos savininku, kaip privačiu fiziniu asmeniu, buvo sudarytas sandoris, iš kurio kyla kreditoriaus reikalavimas. Remdamasi šiuo nutarimu teisminė praktika nuėjo tuo keliu, kad individualiai (personalinei) įmonei iškėlus bankroto bylą individualios įmonės savininko kreditoriai įtraukiami į bankroto bylą. To-

dėl antstolis perduoda bankrutuojančios įmonės administratoriui areštuotą individualios (personalinės) įmonės savininko turta. Tokio turto perdavimo procedūra įstatymais nenumatyta.

Kyla klausimas, kiek tokia teisminė praktika atitinka [B] nuostatas bei pačius bankroto proceso tikslus.

Pagal [B] 1 straipsnio 1 dalį šis įstatymas reglamentuoja įmonių bankroto procesą. Įstatymo 2 straipsnyje nurodytos pagrindinės jame vartojamos sąvokos atskleidžia įstatymo turinį. Bankrotas – nemokios įmonės būseną, kai įmonei teisme yra iškelta bankroto byla arba kreditoriai vykdo įmonės bankroto procedūras ne teismo tvarka. Bankroto procesas – teismo arba ne teismo tvarka vykdomų įmonės bankroto procedūrų visuma. Bankrutuojanti įmonė – įmonė, kuriai iškelta bankroto byla arba kurios bankroto procesas vyksta ne teismo tvarka.

Pagal bankroto teisinių santykių esmę bankroto procedūra skirta problemoms, susijusioms su bankrutuojančio subjekto skoliniais įsipareigojimais, spręsti. Tokiu atveju bankrutuojančios įmonės administratorius vykdo bankroto procedūrą tenkindamas bankrutuojančios įmonės kreditorių reikalavimus. [B] 3 straipsnyje nurodytas kreditorių sąrašas:

Įmonės kreditoriai – tai turintys teisę reikalauti iš įmonės vykdyti prievoles ir įsipareigojimus fiziniai ir juridiniai asmenys, tarp jų:

- 1) mokesčių, valstybinio socialinio draudimo įmokų bei privalomojo sveikatos draudimo įmokų nemokėjimo atveju – valstybės institucijos, įpareigos juos surinkti;
- 2) darbo užmokesčio nemokėjimo ir dėl darbo santykių atsiradusios žalos neatlyginimo atveju – įmonės darbuotojai (jų įpėdiniai);
- 3) žalos atlyginimo prievolės dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga perėjimo valstybei Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinojo įstatymo nustatytais atvejais – Vyriausybės įgaliota institucija;
- 4) valstybės vardu gautų paskolų ir paskolų, gautų su valstybės garantija, negražinimo atveju – Finansų ministerija;
- 5) fiziniai ir juridiniai asmenys, pardavę žemės ūkio produkciją;
- 6) kiti kreditoriai.

Šio straipsnio turinys leidžia teigti, kad kreditoriais laikomi tik tie asmenys, kurie turi teisę reikalauti įvykdyti materialinio pobūdžio prievoles iš pačios bankrutuojančios įmonės. Pagal CK 2. 50 straipsnį bankrutuojančios įmonės savininkui kyla pareiga atsakyti už įmonės prievoles, tačiau bankrutuojančiai įmonei atsakomybė už jos savininko prievoles nekyla. Įtraukus į bankroto procedūrą bankrutuojančios individualios (personalinės) įmonės savininko kreditorius, materialinė atsakomybė už įmonės savininko prievoles tenka ne tik savininkui, bet ir pačiai įmonei. Teisinio pagrindo tokiai įmonės atsakomybei atsirasti nėra. Tokiu atveju nukenčia įmonės kreditorių interesai, nes bankroto procedūros metu gautos lėšos naudojamos ne tik bankrutuojančios įmonės kreditorių reikalavimams tenkinti. Be to, taikant [B] nurodytą kreditoriaus sampratą, bankrutuojančios individualios (personalinės) įmonės savininko kreditoriai neturėtų būti laikomi bankrutuojančios įmonės kreditoriais ir atitinkamai jie negalėtų naudotis [B] 21 straipsnyje nustatytais kreditorių teisėmis.

Tampa neaišku, kokia tvarka tenkinami tokių kreditorių reikalavimai. [B] 35 straipsnis nustato tokią kreditorių reikalavimų tenkinimo tvarką:

1. Pirmiausia tenkinami darbuotojų reikalavimai, susiję su darbo santykiais; reikalavimai atlyginti žalą dėl suluošinimo ar kitokio kūno sužalojimo, susirgimo profesine liga arba dėl mirties nelaimingo atsitikimo darbe; fizinių ir juridinių asmenų reikalavimai sumokėti už perdirbti supirktą žemės ūkio produkciją.
2. Vėliau tenkinami reikalavimai dėl mokesčių bei kitų įmokų į biudžetą ir dėl valstybinio socialinio draudimo bei privalomojo sveikatos draudimo įmokų; dėl valstybės vardu gautų paskolų ir paskolų, gautų su valstybės garantija.
3. Galiausiai tenkinami visi kiti kreditorių reikalavimai.

Paskesni kreditorių reikalavimai tenkinami visiškai patenkinus pirmesnius kreditorių reikalavimus. Jeigu neužtenka lėšų visiems vienodos svarbos reikalavimams visiškai patenkinti, šie reikalavimai tenkinami proporcingai pagal priklausančią kiekvienam kreditoriui sumą.

Kyla klausimas, kokia tvarka turėtų būti tenkinamas kreditorinis reikalavimas mokėti išlaikymą įmonės savininko vaikams. Pagal CPK 754 straipsnio 2 dalį vykdymo procese toks reikalavimas tenkinamas pirmiausia. Pagal [B] nustatytą kreditorinių reikalavimų tenkinimo eiliškumą jis, kaip ir visi kiti įmonės savininko kreditorių reikalavimai, galėtų būti tenkinamas paskiausiai. Toks eiliškumas akivaizdžiai neteisingas. Socialine prasme mokėjimas už išlaikymą yra daug svarbesnis negu mokesčiai valstybei, darbo užmokestis ar mokėjimas už žemės ūkio produkciją. JAV asmeniui iškėlus bankroto bylą, alimentų išieškojimas iš viso nestabdomas [8, p. 144–152].

Kita vertus, iškelus individualiai (personalinei) įmonei bankroto bylą paimamas visos įmonės bei jo savininko turtas. Išieškojimas bankroto byloje gali būti nukreipiamas ir į bankroto bylos nagrinėjimo metu bankrutuojančios įmonės savininko gaunamas pajamas (pvz., darbo užmokestį). Todėl, nesant galimybės įmonės savininko kreditoriams reikšti kreditorinius reikalavimus įmonės bankroto byloje, tokie kreditoriai bankroto bylos nagrinėjimo laikotarpiu netektų galimybės reikalauti vykdyti išieškojimą. Bankrutuojančios įmonės kreditoriai taptų nepagrįstai pranašesni už įmonės savininko kreditorius.

4. Įtraukus bankrutuojančios individualios (personalinės) įmonės kreditorius ir įmonės savininko kreditorius į bankroto bylą kyla kreditorių reikalavimų pasibaigimo problema. Nors [B] tiesiogiai nepasakyta, tačiau sistemiskai nagrinėjant šį įstatymą bei bankroto proceso esmę galima spręsti, kad baigus bankroto procedūras baigiasi bankrutuojančio subjekto turinės prievolės kreditoriams. Tokią praktiką formuoja ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2003 m. gruodžio 10 d. nutartyje, priimtoje nagrinėjant civilinę bylą [9] pagal ieškovo Klaipėdos apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos kasacinį skundą dėl Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 16 d. nutarties persvarstymo civilinėje byloje pagal ieškovo Klaipėdos apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos ieškinį atsakovui Artūriui Survilai dėl mokesčių, baudų ir delspinigių išieškojimo, nurodė, jog įmonės likvidavimas vykdant bankroto procedūras reiškia, kad bankrutavusios įmonės skolų klausimas galutinai išspręstas ir kad tolesnis skolų išieškojimas yra neįmanomas. Tokios pozicijos Aukščiausiasis Teismas laikėsi nagrinėdamas civilinę bylą pagal atsakovo Algimanto Lužo kasacinį skundą dėl Jurbarko rajono apylinkės teismo 2003 m. rugsėjo 2 d. sprendimo ir Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 20 d. nutarties persvarstymo civilinėje byloje [10] pagal ieškovo akcinės bendrovės „Ūkio bankas“ ieškinį atsakovui Algimantui Lužui dėl skolos priteisimo.

Nekyla abejonių, kad baigus bankroto procedūrą baigiasi bankrutavusio subjekto materialinio pobūdžio prievolės savo kreditoriams. Tačiau individualios įmonės bankroto procedūroje dalyvaujantys įmonės savininko kreditoriai nėra bankrutuojančios įmonės kreditoriai, todėl kyla klausimas, ar šių kreditorių reikalavimo teisė taip pat baigiasi. Mūsų nuomone, kadangi [B] reglamentuoja tik santykius, atsirandančius įmonių bankroto procese, kitų subjektų, nors ir dalyvaujančių bankroto procese, prievolių teisinių santykių [B] nereguliuoja. Be to, pasibaigus bankroto procedūrai, bankrutavusi įmonė likviduojama ir nustoja būti civilinių teisinių santykių subjektu. Įmonės savininko, kaip civilinių teisinių santykių subjekto, teisinis statusas, pasibaigus bankroto procedūrai, nesikeičia. Todėl įmonės savininko prievolės nesibaigia ir jo kreditoriai turi teisę reikalauti vykdyti prievolės vykdymo proceso nustatyta tvarka.

Kaip minėta, pagal [B] 18 straipsnio 1 dalį antstolis ne vėliau kaip per 15 dienų nuo teismo nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo dienos perduoda bankroto bylą nagrinėjančiam teismui įmonės turto, kuris iki įmonės bankroto bylos iškėlimo buvo areštuotas siekiant užtikrinti, kad būtų vykdomi teismų ir kitų institucijų sprendimai, bet neparduotas, arešto bei vykdomuosius dokumentus dėl išieškojimo iš šios įmonės ir praneša apie tai turto saugotojui bei ieškovui. Todėl teismui baigus bankroto bylą išieškotojai turi kreiptis į teismą su prašymu išduoti bankroto byloje esančius vykdomuosius dokumentus. Teismas turėtų įrašyti vykdomajame dokumente žymas apie išieškotas sumas. Tokie vykdomieji dokumentai gali būti pateikti vykdyti antstoliui CPK nustatyta tvarka.

Išvados

[B] nenustato tvarkos, kaip turi būti informuojami antstoliai apie pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo priėmimą teisme. Todėl realiai negalima laikyti [B] 9 straipsnio 3 dalies reikalavimo sustabdinti priverstinio vykdymo procesą iš asmens, kuriam prašoma iškelti bankroto bylą.

Nesant galimybės bankrutuojančios individualios (personalinės) įmonės savininko kreditoriams reikšti kreditorinius reikalavimus įmonės bankroto byloje, tokie kreditoriai bankroto bylos nagrinėjimo laikotarpiu negalėtų reikalauti vykdyti išieškojimą. Bankrutuojančios įmonės kreditoriai taptų nepagrįstai pranašesni už įmonės savininko kreditorius. Todėl bankrutuojančios individualios (personalinės) įmonės savininko kreditorių įtraukimas kreditoriais įmonės bankroto byloje yra teisingas. Tačiau toks įtraukimas į kreditorių sąrašą prieštarauja [B].

Jeigu bankroto byloje leidžiama dalyvauti bankrutuojančios įmonės savininko kreditoriams, turi būti pakeistas kreditorinių reikalavimų tenkinimo eiliškumas atsižvelgiant į tokių galimų kreditorių reikalavimų socialinę svarbą.

Būtina teisiškai reglamentuoti areštuoto turto perdavimą iš CPK vykdymo proceso į bankroto procesą.

Baigus individualios (personalinės) įmonės bankroto procesą, įmonės kreditorių teisė reikalauti grąžinti skolas baigiasi. Tačiau bankrutavusios įmonės savininko kreditoriai, dalyvavę bankroto procese, gali tęsti skolų išieškojimą pagal vykdomuosius dokumentus iš įmonės savininko CPK vykdymo proceso nustatyta tvarka.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 2001. Nr. 31–1010.
2. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Vilnius, 2002.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Vilnius, 2000.
4. Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas // Valstybės žinios. 2003. Nr. 112–4991.
5. Bankruptcy Code, Rules and Official forms. St. Paul, Minn. West Publishing Co, 1988. P. 85–90.
6. Исполнительное производство Англии / Гладышев С. И. – Лекс–Книга. 2002. С. 106.
7. Teismų praktika. 2002 02 08. Nr. 16.
8. Collier Pamphlet Edition, Part 1, Bankruptcy Code. Matthew Bender 1996.
9. LAT civilinė byla Nr. 3K–7–308/2004 m.
10. LAT civilinė byla Nr. 3K–3–1186/2003 m.

Recovery of Debts from the Property of a Personal Enterprise in Bankruptcy and its Owner

Dr. Vigintas Višinskis
Mykolas Romeris University

Keywords: enforcement of judgements, bankruptcy, personal enterprise.

SUMMARY

Successful execution of judgments shows the overall level of system of protection of infringed personal rights. Moreover, execution of monetary judgments is important not only for the rating of effectiveness of system of justice, but also for the proper functioning of the economical system of the state.

Bankruptcy is a regular phenomenon of market economy, stimulating the vitality and consistency of trade relations. Every businessman who is acting fair under the circumstances of intense competition and who, acting as such, has become an insolvent debtor, can reasonably expect, that the burden of debt will not weight on him/her lifelong, and that after the insolvency proceedings he/she will be able to participate in the economic life again.

Final purpose of bankruptcy proceedings is similar to that of execution of judgments – to settle accounts with creditors. Both procedures however have their own important singularities that determine necessary differences in their legal regulation.

Particularities of civil liability of personal enterprise distinguish the personal enterprise from other legal persons. Personal enterprise is a legal person of unlimited liability, which means that in case if property of personal enterprise is insufficient to carry out obligations, the owner of such enterprise is personally responsible for the debts. If bankruptcy proceedings for the personal enterprise are started, subject of civil (pecuniary) liability, next to the personal enterprise, is its owner. However, the owner of personal enterprise, as a natural person, is also responsible for his/her personal obligations. It means that the situation, when the same individual is responsible for the obligations of personal enterprise and his/her personal obligations, necessarily occurs. Although such model of civil liability by itself does not raise any problems, due to different legal regulation of bankruptcy and execution procedures, conflict of laws is not avoided. In consequence of certain gaps in the legal regulation, solution of the mentioned conflict is not always an easy task.

Article deals with some problematic issues of recovery of debts from the property of a personal enterprise in bankruptcy and its owner, in particular with relation between the norms of Code of Civil Procedure,

regulating the execution of judgments, and norms of Law on Bankruptcy of Enterprises as well as particularities of status of owner of personal enterprise as the subject of dual civil liability. The author concludes that it is necessary to amend the norms of Law on Bankruptcy of Enterprises, which prevent personal creditors of the owner to take part in the bankruptcy proceedings of a personal enterprise. The sequence of satisfying the creditors claims set in the mentioned law should be amended accordingly.

When the insolvency proceedings of a personal enterprise are finished, the right of enterprise creditors to demand the discharge of liabilities and obligations from the enterprise terminates. However, personal creditors of the owner of personal enterprise, taking part in the bankruptcy proceedings, may continue the recovery of debts from the owner according to the norms of Code of Civil procedure, regulating the execution process.

